

اصول طراحی زمین بازی کودکان بر اساس تصورات کودکان نمونه موردی: پارک‌های منطقه یک شهر زنجان

مسعود نجفی^{۱*}، اسماعیل دویران^۲، جمشید نورعلیشاهی^۳

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان

۲- استاد گروه شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان

۳- استاد گروه شهرسازی دانشگاه آزاد اسلامی واحد زنجان

najafi.masoud65@gmail.com

چکیده

فضای شهری جایی است که زندگی روزمره شهروندان هرروز به صورت آگاهانه یا نا آگاهانه ادراک می شود. در این بین کودک و فضاهایی در مقیاس و نیاز او که جزئی خاص از شهروندان است، مورد بی توجهی قرار گرفته است. نوشتار حاضر برآن است تا ضمن بررسی وضعیت زمین های بازی موجود در پارکهای منطقه یک شهر زنجان، انتظارات کودکان محدوده مورد نظر را بررسی نماید. هدف این پژوهش شناخت و بررسی وضعیت زمین های بازی کودکان در سطح منطقه یک شهر زنجان با توجه به نیازها و انتظارات کودکان و افزایش سطح حضور اجتماعی گروههای کودکان در فضای شهری می باشد. پرسش اساسی در این زمینه این است که تصورات و انتظارات کودکان امروزی از زمین های بازی چیست؟ جهت پاسخ به این پرسش فرض بر این بود که با شناخت و درک نیازها و انتظارات کودکان می توان کیفیت زمین بازی کودکان را ارتقاء بخشید. بدین منظور از روش تحقیق توصیفی - تبیینی استفاده شد که در آن شیوه گردآوری اطلاعات به دو روش میدانی و کتابخانه ای بوده است. در روش میدانی با استفاده از مشاهده و الگو برداری از ترسیم ذهنی و مصاحبه کودکان، داده های حاصل استخراج و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج حاصل نشان می دهد بین شناخت نیازها و انتظارات و ارتقاء کیفیت زمین های بازی رابطه معنادار وجود دارد.

واژگان کلیدی: کودک، بازی، زمین بازی، وسایل بازی

۱- مقدمه

کودکان به عنوان حساس ترین و آسیب پذیرترین گروه جامعه بوده و ضمن تأثیرپذیری از محیط پیرامون، قابلیت ها و توانایی های قابل توجهی در شکل دهی به آن دارند. با نگاهی گذرا به فضاهای شهری گذشته در ایران ملاحظه می شود که فضاهای مخصوص کودکان آنچنان که باید شکل نگرفته و نقش و حضور آنان بدلیل موقعیت تابع و تحت سلطه کودکان در فضای اجتماعی همواره در حاشیه توجه بوده اند. با افزایش روزافزون جمعیت شهرها و تغییر سبک زندگی به آپارتمان نشینی، کمبود این امر بیش از پیش احساس می شود. کودکان، نیازمند محیط هایی هستند که آنان را مخاطب قرار دهد، به چالش وادارد و جلب توجه کند تا

آنها مشاهده کنند و بیاندهند؛ در مورد زمین های بازی کودکان گرچه وسایل کنونی هنوز برای بسیاری از کودکان رضایت بخش است. ولی همانطور که ملاحظه می شود همین موارد نیازهای آنان را ارضا نکرده تا به تدریج بازی های رایانه ای و امثال آن حتی جایگزین یک پارک کسالت آور شود. امروزه می توان نمونه های بسیاری را در کشورهای مختلف برای این منظور یافت. پس می توان از این ایده های موفق و با توجه به نیازها و باورهای ملی، بومی استفاده نموده و در جهت بهبود این فضاها استفاده نمود. به دلیل آثار مخرب فضاهای های سرپوشیده از جمله سروصدای بیش از اندازه، عدم فضای کافی برای دویدن و فعالیت فیزیکی، عدم تهویه مناسب و از همه مهم تر مصنوعی بودن هیجانات ایجاد شده در کودکان، لزوم فضاهایی که کودک میل داشته باشد شخصاً و بدون همراه به بخش های بیرون از خانه راه یابد، آشنا شود و ارتباط برقرار کند بیشتر احساس می شود؛ فضاهایی که از ترس بازدارندگی یا کتک خوردن فعالیت هایی که پیش چشم والدین اجرا نمی کند یا در خفا تجربه و تکرار می کند، رهایی یافته و با هموعانی که خواسته هایی مشترک دارند هماهنگ با خواسته هایشان آماده کرده و توانایی های خود را نسبت به مقیاس فیزیکی و روانی مورد نظرشان به انجام برسانند. فعالیت هایی که با روشهای صحیح کودکان را برای زندگی در جامعه آینده آماده سازد.

۲- سؤال، فرضیه و روش تحقیق

هدف تحقیق حاضر شناخت و بررسی وضعیت زمین های بازی کودکان در سطح منطقه یک شهر زنجان با توجه به نیازها و انتظارات آنان و افزایش سطح حضور اجتماعی گروههای کودکان در فضای شهری می باشد. برای ارزیابی بهتر به تحلیل و مقایسه پارک های موجود در سطح منطقه پرداخته شد. این پژوهش در جهت یافتن پاسخ به این سؤال است که تصورات و انتظارات کودکان امروزی از زمین های باز چیست؟ فرضیه تحقیق بر این اساس استوار است که :

به نظر می رسد با شناخت و درک نیازها و انتظارات کودکان می توان کیفیت زمین بازی کودکان را ارتقاء بخشید. این پژوهش از نوع توصیفی - تبیینی می باشد که در آن شیوه گردآوری اطلاعات به دو روش میدانی و کتابخانه ای بوده است. در روش میدانی با استفاده از مشاهدات و بررسی مطالب بدست آمده از سوی کودکان مورد مطالعه با ابزارهای مشارکتی مانند نقاشی و مصاحبه، داده های حاصل استخراج و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. منابع مورد استفاده در کتابها و مقالات علمی نیز پس از دسته بندی مورد بررسی قرار گرفت.

۳- کودک و خصوصیات آن

طبق تعریف فرهنگ فارسی معین، کودک به معنای کوچک، صغیر و فرزندی که به حد بلوغ نرسیده «دختر یا پسر» یا طفل آورده شده است. (معین، ۱۳۶۲: ۳۱-۱۷؛ نقل از شیعه ۱۳۹۱)

در فرهنگ میراث آمریکایی نیز از کودک به عنوان شخصی که بین تولد تا بلوغ قرار دارد، یاد شده است. (American heritage dictionary, 2001, 155) در دو معنای فوق تعریف کودک یکسان است.

ازجانب دیگر، معنای کودک در دیگر قوانین داخلی کشور با یکدیگر فرق می کند، به عنوان مثال طبق تبصره ۱ از قانون مجازات اسلامی طفل کسی است که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد. (مرکز آمار ایران، ۱۳۷۸)

با توجه به تعاریف فوق می توان چنین نتیجه گیری نمود که منظور از کودک، کسی است که به سن بلوغ نرسیده است. هرچند این قانون بر طبق قانون ایران برای دختر و پسر متفاوت است، ولی با توجه به اهداف این پژوهش کودکان ۳ تا ۱۲ سال را در نظر گرفته شده است. کودکان کمتر از ۳ سال در نظر گرفته نشده اند چرا که آنها به تنهایی قادر به انجام فعالیتهای شخصی نمی باشند و انتخاب معیار کمتر از ۱۲ سال هم با توجه به دیدگاه روانشناسی و سن بلوغ معیار تقریباً مناسبی را به ما می دهد.

رشد جسمی و فیزیولوژیکی یک کودک تحت تاثیر عوامل مختلفی مانند عوامل ژنتیکی، وضعیت تغذیه، شرایط عمومی بدن و نیز فرصت برای حرکت و تمرینهای ورزشی قرار می گیرد. رشد جسمانی کودکان در سه سال اول زندگی خیلی سریع انجام می

گیرد و بعد از آن به تدریج از سرعت رشد کاسته می شود ولی همچنان ادامه دارد. کودک فعال و پر انرژی است و در ضمن مستعد ابتلا به بیماریهای دوران کودکی است. دوره سنی در نظر گرفته شده برای کودکان در پژوهش حاضر که حاصل بررسی کتب موجود در زمینه کودکان و نظر کارشناسی پژوهشگران بوده شامل رده سنی ۳ تا ۱۲ سال است و به عنوان یک فرضیه پیشنهاد شده است. زیرا در حدود ۳ سالگی کودکان برای اولین بار، با پا گذاشتن در بیرون خانه با محیط پیرامون و جهان خارج از خانه تماس می گیرند. مکان ها یا حوزه های تحرک کودکان تا ۱۲ سالگی، شامل مرزهای ناحیه یا منطقه شهری و تا حدود ۹۰۰ متر است. اما مبانی پیشنهادی پژوهش نیز شامل فضاهایی خواهد بود که در حدود ۳۰۰ متر از خانه قرار دارند. (بهروزفر، ۱۳۸۰: ۲۹-۳۰)

جدول شماره ۱ - نردبان سنی و شعاع نفوذی کودک (مآخذ: نگارنده: ۱۳۹۲ - اقتباس از: بهروزفر)

گروه سنی	شعاع نفوذی	محدوده
۳ تا ۵ سالگی	حدود ۱۰۰ متر از خانه	خیابان، مجموع چند خانه (همسایگی، سطوح باز بیرون از خانه، خیابان های بن بست، پیاده روها، زمین بازی)
۵ تا ۸ سالگی	حدود ۳۰۰ متر از خانه	ناحیه مسکونی (زمین های بازی، سطوح نزدیک همسایگی، پارکهای نزدیکی، حیاط مدرسه، میدانهای بازی)
۸ تا ۱۲ سالگی	حدود ۸۰۰ متر از خانه	ناحیه و منطقه شهری (بخشهایی از سطوح شهری، پارکهای بزرگتر، مناطق استراحت و تفریح، تأسیسات ورزشی)

۴- بازی

مرزهای بین بازی و سایر فعالیت ها نظیر کار، کاوش و یادگیری لزوماً همواره روشن نیست. با وجود این، روانشناسان عناصری معین از بازی را شناسایی کرده اند در زیر به برخی از آنها اشاره شده است:

ساده ترین تعریف هایی که از بازی ارائه شده، عبارت است از: بازی، کاری است که به قصد لذت و تفریح انجام شود و فایده ای در بر نداشته باشد. (شجاعی، ۱۳۸۵: ۱۵) بازی کودک فعالیتی است که در عالم بدون مسئولیت باشد و طبق تمایل فطری خود به فعالیت و حرکت می پردازد بدون اینکه عمل سودمند را از عمل غیرسودمند تشخیص دهد و در حین بازی قیافه ی جدی به خود می گیرد. حواس خود را متمرکز می کند و توجه خاص نسبت به عمل خود دارد و از طریق بازی روح همکاری، دوستی، صمیمیت، فرماندهی، انضباط و پرورش وجدان فردی در کودک شکل می گیرد و باعث رشد ماهیچه ها، حواس، عواطف، تفکر و استعدادهای وی می شود.^۱

۵- فضای ایده آل برای بازی کودک

فضاهای بازی در دو گروه (۱) فضاهای بازی رسمی مثل پارک ها و زمین های بازی شامل زمین بازی سنتی : تاب و سرسره و ... (۲) زمین بازی معاصر : مجموعه مرکب بازی با عملکردهای گوناگون، زمین بازی خلاق و ماجراجویی شامل قطعاتی به ظاهر بی ارزش چون تایرهای فرسوده، الوار و ... که به کودکان امکان ساخت چیدمان های جدید را می دهد و به دلیل انعطاف پذیری با خواست کودکان، در رشد جسمی و شناختی آنان از محیط بسیار مؤثر است. (مرکز پژوهش های اسلامی شهر مشهد، ۱۳۸۷: ۲) این فضاها بخش بسیار مهمی از محیط روزمره کودکان را تشکیل می دهند. از آنجایی که کودکان دنیای اطراف خود را نوعی زمین بازی تصور می کنند، طبیعت بستر مناسبی است که می تواند آن را ساعت ها به خود مشغول سازد. از این رو فضاهای دلخواه کودکان، فضایی مملو از عناصر طبیعی چون گیاهان، گل ها، آب و خاک، شن، حیوانات و حشرات است. دلیل این امر سه کیفیت محیط های طبیعی است که شامل تنوع تمام پذیر آن، انسان ساخت نبودن آن و حس جاودانگی و پایان ناپذیری آن هاست.

^۱www.r-azar.com

(کریمی، ۱۳۸۶: ۲۱) لذا با توجه به بخش قابل توجهی از رشد کودکان در آن، فضای بازی ملزم به برخورداری از ۹ شرط بنیادی برای برآورده ساختن شرایط مناسب و رشد و پیشرفت جسمی و روانی کودکان ساکن در آنها هستند. این شرایط به ترتیب عبارتند از:

جدول شماره ۲ - شرایط مناسب جهت رشد جسمی و روانی کودکان (مآخذ: نگارنده؛ ۱۳۹۲ - اقتباس از: بهروزفر)

توضیحات	عوامل	
کودک باید بتواند خود را در یک ناحیه مسکونی بازشناسد؛ یعنی خود را بعنوان یکی از کودکان در جامعه کودکان ناحیه مسکونی ببیند و احساس کند.	بازشناسی (به جا آوردن خود)	۱
کودک خود را متعلق به ناحیه مسکونی و ناحیه مسکونی را متعلق به خود بداند.	احساس تعلق	۲
شرایط ایمنی فیزیکی و روانی کودک باید در حد قابل قبول فراهم باشد.	امنیت	۳
شرایط بهداشت فیزیکی و روانی کودک باید در حد قابل قبول فراهم باشد.	بهداشت	۴
کودک باید بتواند با همسالان و هموعان ساکن در ناحیه مسکونی خود، تماس و ارتباط کافی و معقول برقرار کند.	امکان ایجاد تماس	۵
شرایط مناسب برای بازی های گروهی و انفرادی کودک باید فراهم باشد.	بازی	۶
شرایط فیزیکی و روانی مناسب برای تحرک آزاد و مستقل کودک باید فراهم باشد.	آزادی تحرک	۷
نباید تعارض بزرگ و یا غیر قابل حلی بین انتظارات و شرایط کودکان و انتظارات و امکانات نظارت بزرگسالان باشد.	هماهنگی با شرایط بزرگسالان	۸
شرایط لازم جهت برقراری و حفظ پیوند فیزیکی، روانی، عاطفی و اجتماعی مستمر با زندگی روزمره و فعالیت های عادی زندگی بزرگسالان باید فراهم باشد.	ارتباط	۹

۶- پیشینه تحقیق

تاکنون در جوامع اروپایی و آمریکایی تحقیقات زیادی در مورد ارتقای فضاهای شهری برای حضور کودکان و طراحی نسل جدید زمین های بازی انجام شده و راه حل های مختلفی ارائه شده است.

اولین کسی که به بازی های پویای کودکان توجه کرد، متخصص تعلیم و تربیت اسکاتلندی "دیوید شاو" بود که اعتقاد داشت زمین بازی، بهشت است. "فردریک فروبل" نیز که هم عصر او بود و به گونه ای مبدع مفهوم باغ کودکان به شمار می آید، عقیده داشت باغ کودکان باید نمونه کوچکی از این دنیا باشد که جنبه های مثبت و گوناگون آن را منعکس می کند؛ با پیشرفت تکنولوژی و پیدایش ماشین در آغاز قرن بیستم و همچنین افزایش نیازهای مردم به فضاهای تفریحی، پارکها به عنوان مکان های تفریح گردشگاههای عمومی احداث شدند. در این دوره با توجه به نیازمندی هر گروه سنی به طراحی ویژه خود، آمایش فضاها برای قشر استفاده کننده از فضا مطرح شد. (پهلوان زاده، ۱۳۸۵: ۲)

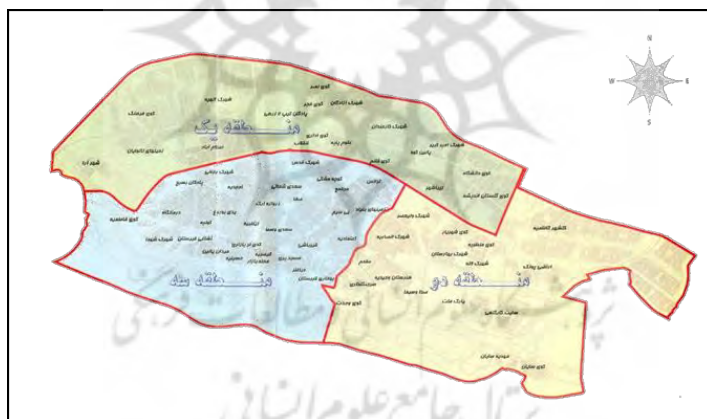
طی تحقیقاتی که توسط سازمان حفاظت از محیط زیست انگلستان تحت عنوان «بازی کودکان» در سالهای متمادی روی رفتارهای بازی بیش از ۵۰/۰۰۰ کودک انجام گرفت، مشاهده شد که به تدریج و با افزایش محدودیت ها در طول زمان حضور کودکان در فضاهای بازی غیر رسمی از ۷۵ درصد در ۱۹۷۳ به ۱۵ درصد در ۲۰۰۶ کاهش یافته و پارک ها و زمین های بازی در سطح محله بیشتر مورد توجه قرار گرفته اند. (Beckwith, 2010)

به دنبال آن نظریات مختلفی مثل ایجاد پهنه امن خانگی در شهرسازی معاصر مطرح شد که اولین بار در ۱۹۷۰ با ایده حیاط مسکونی در هلند آغاز و هدف آن تبدیل خیابان به یک مکان اجتماعی با انواع کاربری ها از جمله بازی کودکان است. طرح آرام سازی ترافیک بحث دیگری است که هدف آن کاهش تلفات ناشی از برخورد اتومبیل با افراد پیاده خصوصاً کودکان در حین بازی به خاطر سرعت بالا و فقدان محدودیت های بازدارنده در خیابان های محلی است که در سال ۲۰۰۰، دولت انگلیس برنامه های تشویقی برای رسیدن به این هدف را در رأس قرار داد. بعد از آن سازمان های داوطلبانه مردمی هستند که تحت عنوان Sustrans DIY street مشابه ایده Home zone در انگلیس بوجود آمدند تا با مشارکت هم و کم ترین هزینه خیابان های محلی هرچه جذابتر، ایمن تر و پایدارتر شود. (Lacey, 2007)

در ایران نیز رشد شهرنشینی در دهه های اخیر موجب تحول الگوهای سکونتی شهروندان شده است. طبق تحقیقات مربوطه این تغییرات کیفیت حضور کودکان در عرصه های عمومی، ایمنی و امنیت آنها در شهر، توانایی کشف محیط پیرامونی، مشارکت فعال در زندگی روزانه اجتماع، تعاملات اجتماعی با گروههای همسن و سال، حس تعلق خاطر به محیط و... را تحت تأثیر قرار داده است. بررسی ساختار شهر ایرانی در ابعاد مختلف کالبدی - مدیریتی و... نشان دهنده عدم وجود جایگاه و نقش ویژه برای کودکان می باشد. لازم بذکر است در معماری و شهرسازی سنتی و با هویت قدیم ایران نیز جایگاه ویژه ای برای کودکان در نظر گرفته نشده بود، ولی به جهت نزدیکی و سازگار بودن سبک های معماری و شهرسازی با اقلیم، طبیعت، فرهنگ و شرایط کلی جوامع سنتی، کودکان به راحتی می توانستند جایگاه، فضا و قلمرو ویژه و مورد نظر خود را بیابند و امکاناتی بیشتر از کودکان امروزی برای تنفس، تحرک، آموختن، تجربه و بالندگی مطابق با نیازهای آن زمان داشتند.

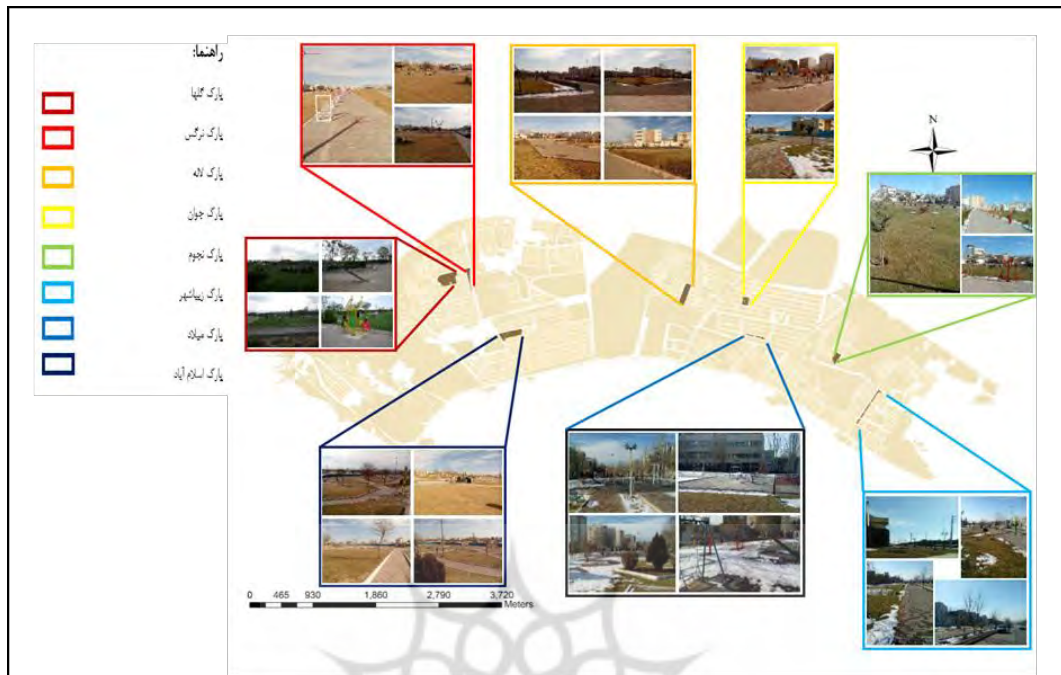
۷- شناخت محدوده

شهر زنجان به سه منطقه شهرداری تقسیم می شود. سطح تحلیل در این پژوهش، سطح فضایی منطقه یک شهر زنجان و با توجه به موضوع پژوهش، واحد تحلیل نیز پارکهای موجود می باشد. آنچه در باب وضعیت موجود منطقه یک شهر زنجان قابل ذکر است که با جمعیتی حدود ۱۱۹ هزار نفر بر اساس سرشماری سال ۱۳۸۶ داشته و وسعت آن بالغ بر ۱۹۸۰ هکتار می باشد که تراکم جمعیتی در این منطقه به حدود ۶۰ نفر در هکتار می رسد.

شکل ۱- مناطق سه گانه شهر زنجان

جامعه آماری در این پژوهش شامل ۸ فضای بازی واقع در پارکهای منطقه یک زنجان است که شامل: پارک میلاد و پارک جوان واقع در شهرک کارمندان، بوستان لاله واقع در شهرک فجر، بوستان نرگس و پارک گلها واقع در کوی فرهنگ، پارک نجوم واقع در اراضی پایین کوه، پارک زیباشهر و پارک اسلام آباد بوده است.

شکل ۲- موقعیت محدوده های مورد مطالعه در منطقه یک

در طرح تفصیلی زنگان که در سال ۱۳۸۸ و توسط مهندسان مشاور آرمانشهر تهیه و قابل اجرا می باشد، استفاده از این اراضی جهت فضاهای سبز عمومی بمنظور احداث پارکهای محله ای، پارک های ناحیه ای، پارک شهر، باغ کودک، پارک دانش آموز و دانشجو و تأسیسات وابسته به آن از قبیل تئاتر در هوای آزاد، فضاهای بازی و تفریحی کودکان، گلخانه، کتابخانه کوچک و موارد مشابه مجاز گردیده است. همچنین مکان گزینی پارکها در قالب تقسیمات کالبدی و بر مبنای مقیاس عملکرد آنها امکان پذیر بوده و نسبت به همجواری ها محدودیتی در نظر گرفته نشده است. لذا پیش بینی سطوح و سرانه های کاربری فضای سبز براساس سرانه های پیشنهادی زیر در تمام محلات، نواحی و مناطق الزامی گردیده است.

جدول شماره ۳ - سرانه های پیشنهادی فضای سبز (مأخذ: ضوابط و مقررات طرح تفصیلی شهر زنگان، ۱۳۸۸)

محل	ناحیه	منطقه	شهر	جمع
۱/۴۰	۲	۱/۶	۴/۴۷	۹/۴۷

همچنین دسترسی سواره به تمام پارکها الزامی بوده و براساس مقیاس پارکها به قرار زیر می باشد.

جدول شماره ۴- دسترسی ها در ارتباط با فضای سبز(مأخذ: ضوابط و مقررات طرح تفصیلی شهر زنگان، ۱۳۸۸)

محل	ناحیه	منطقه و شهر
خیابان های محلی فرعی	خیابان محلی اصلی و شریانی درجه ۲ فرعی	معابر شریانی درجه ۲ و شریانی درجه ۱ منوط به ایجاد کندرو

۸- نتایج و تحلیل های حاصل از برداشت میدانی

در راستای این مطالعات با حضور در نمونه فضاهای انتخاب شده، مطالعات میدانی با استفاده از امکانات مشاهده ای مستندسازی شد و امکانات و کمبودهای موجود مورد بررسی قرار گرفت. لیکن مطابق جدول زیر تجهیزات و امکانات فضاهای مورد مطالعه گردآوری گردید.

جدول شماره ۵ - فهرست و تجهیزات پارکهای موجود در منطقه (مأخذ: نگارنده؛ ۱۳۹۲)

سرویس بهداشتی	پارک							
	اسلام آباد	گلها	نرگس	چوان	میلاد	لاله	نجرم	زیباشهر
سرویس غیرقابل استفاده	سرویس غیرقابل استفاده	ندارد	ندارد	ندارد	ندارد	ندارد	ندارد	ندارد
نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب
خوب	خوب	خوب	خوب	خوب	متوسط	خوب	خوب	خوب
ندارد	ندارد	ندارد	ندارد	نامناسب	ندارد	ندارد	ندارد	ندارد
دارد	دارد	دارد	دارد	دارد	دارد	دارد	دارد	ندارد
نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	ندارد	ندارد
ندارد	ندارد	ندارد	دارد	دارد	دارد	دارد	ندارد	ندارد
متوسط	متوسط	متوسط	خوب	خوب	خوب	خوب	متوسط	متوسط
متوسط	متوسط	نامناسب	متوسط	متوسط	نامناسب	متوسط	متوسط	متوسط
ندارد	ندارد	دارد - خصوصی	ندارد	دارد - خصوصی	ندارد	ندارد	ندارد	دارد - خصوصی
نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب
متوسط	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب	متوسط	نامناسب	نامناسب	نامناسب
نامناسب	نامناسب	نامناسب	متوسط	متوسط	نامناسب	نامناسب	نامناسب	نامناسب

با توجه به عدم وجود منابع مدون که نشان دهنده وضعیت و فهرست تجهیزات موجود در پارکها باشد، لذا جدول فوق براساس مشاهدات میدانی نگارنده تهیه و تنظیم گردیده است. بررسی تجهیزات موجود پارکهای مورد مطالعه این پژوهش از نظر مواردی از قبیل سرویس بهداشتی، حصار و قلمرو، کفیوش، خدمات رفاهی و تنوع وسایل بازی در مقایسه با استانداردهای رایج دچار کمبود و در برخی موارد فقدان آنها می باشد که می تواند ناشی از عدم توجه به نیازها، ساخت، مکانیابی، عدم توجه به ملاحظات ظاهری و ارگونومی و غیره باشد که بالطبع پدیده وندالیسم را نیز در برخی موارد به وجود آورده است.

چنانکه در بررسی انجام گرفته به عنوان مثال در پارک اسلام آباد و گلها با وجود تعبیه سرویس بهداشتی بدلیل عدم مکانیابی صحیح آن که در گوشه های خلوت پارک تعبیه گردیده و استفاده نادرست از آن توسط اوباش و معتادین، باعث کاهش امنیت و کاهش میزان استفاده از آن شده که در نتیجه منجر به بسته شدن دربهای آن توسط مسئولین ذیربط گردیده است. یا ملاحظات اقتصادی که یکی از عوامل مهم وسایل بازی بشمار می آید و منجر به کاهش هزینه و صرفه اقتصادی است باعث گردیده تا با انتخاب نامناسب جنس محصولات در پارک اسلام آباد، وسایل بازی تعبیه شده از جنس پلاستیک صدمه دیده و با تخریب روبرو شوند.

عدم وجود وسایل بازی متناسب با سن کودکان در پارکهای نظیر زیباشهر، گلها و نرگس نیز باعث شده تا کودکان اقدام به بازی با وسایل ورزشی بزرگسالان نمایند که بدلیل عدم تناسب این وسایل با جثه و اندام کودکان خطرانی را برای آنها در پی خواهد داشت. لذا تجهیزات موجود در پارکها صرفاً از نظر فضای سبز و در برخی موارد کفیوش و روشنایی مناسب دیده شده که این به تنهایی نمی تواند کودک امروزی را راضی نماید. در پی این کمبودها استفاده از فضاهای بازی موجود در پارکها نیز به کمترین میزان خود رسیده و کودکان نیز تمایل چندانی برای گذران اوقات خود در این فضاها ندارند.

۹- یافته های تحقیق

به منظور آزمون فرضیه حاضر و شناخت نیازها و انتظارات کودکان در جهت ارتقای کیفیت زمین بازی کودکان با استفاده از روش تحلیل محتوا و با بررسی نقاشی های ترسیم شده توسط کودکان مورد مطالعه که با ابزارهای مشارکتی مانند: قصه گویی و طرح سؤالات مرتبط جهت توجیه و درک بهتر خواسته های پژوهش حاضر الگوهای طراحی در فضاهای بازی جستجو شد تا توسط تحلیل محتوای نظرات کودکان در راستای تعریف و توصیف فضاهای بازی با کیفیت که نیازهای آنان را برآورده سازد بتوان الگوهای طراحی فضای بازی ایده آل آنان را مطرح ساخته و در نتیجه بیشترین میزان فصل مشترک را میان نظرات کودکان داشته باشیم. در این فرآیند و براساس تحلیل های نقاشی های کودکان، نتایج زیر قابل برداشت است:

در شکل (۳) کودکان محدوده پارک اسلام آباد الگوی فضای بازی مدنظر خود را وجود بازی های فکری در قالب زمین شطرنج، سرسره های چرخشی و طولانی، تابهای قابل تنظیم (از نظر دور چرخش)، محوطه بازی های گروهی (اعم از وسطی، استپ هوایی و...) ترسیم کرده اند. همچنین وجود سطل زباله در پارکها از نکات مورد توجه ترسیم شده در این نقاشی ها است. شکل (۴) نقاشی کودکان در پارک گلها می باشد. بدلیل عدم وجود وسایل بازی مناسب در این پارک، آنها انتظارات خود از زمین بازی را وجود وسایل بازی سنتی اعم از تاب، چرخ و فلک، سرسره و فضای سبز نقاشی کرده اند. همانطور که ملاحظه می شود، انتظارات کودکان استفاده کننده از این پارک بسیار پایین می باشد.

شکل ۴- نقاشی کودکان در پارک گلها

شکل ۳- نقاشی کودکان در پارک اسلام آباد

شکل ۶- نقاشی کودکان در پارک جوان

شکل ۵- نقاشی کودکان در پارک نرگس

در شکل (۵) کودکان محدوده پارک نرگس در نقاشی های درخواستی مربوط به فضای بازی مورد علاقه خود، انتظارات خود را وجود زمین بازی ایمن، کفپوش مناسب، زمین های ورزشی اعم از: زمین والیبال و محوطه دوچرخه سواری ماشین برقی و اسکیت، برگزاری مسابقات و بازیهای گروهی، محل مخصوص نقاشی بر روی بومرنگ و وجود خدماتی اعم از سرویس بهداشتی و روشنایی مناسب عنوان کرده اند.

شکل (۶) مربوط به نقاشی کودکان در پارک جوان می باشد. در این تصاویر کودکان محدوده این پارک انتظارات خود را از زمین بازی ایده آل خود، وجود مواردی چون: محوطه شن بازی، استخر یا حوضچه آب و ماهی، سرویس بهداشتی و کلبه های کوچک ترسیم نموده اند.

شکل (۷) مربوط به نقاشی های ترسیم شده توسط کودکان در پارک میلاد می باشد. انتظارات کودکان در این نقاشی ها مواردی اعم از: بازیهای گروهی مانند پینت بال و تنیس، استخر مخصوص کودکان، پیست مخصوص دوچرخه سواری و ماشین شارژی و خدماتی از قبیل آبخوری ترسیم شده است.

شکل (۸) مربوط به نقاشی ها و انتظارات کودکان در پارک لاله می باشد. در این تصاویر کودکان فضای بازی مورد علاقه خود شامل مواردی چون: استفاده از شخصیت های کارتونی، زمین بازیهای فکری، وسایل بازی آموزشی، حوضچه آب، دکه های سیار اغذیه فروشی و وجود سرویس بهداشتی ذکر نموده اند.

شکل ۸- نقاشی کودکان در پارک لاله

شکل ۷- نقاشی کودکان در پارک میلاد

شکل ۱۰- نقاشی کودکان در پارک زیباشهر

شکل ۹- نقاشی کودکان در پارک نجوم

شکل (۹) مربوط به نقاشی کودکان در پارک نجوم می باشد. با توجه به عدم وجود وسایل بازی مناسب در این پارک، انتظارات این کودکان از محل بازی در محله خود عبارتند از: زمین بازی با کفپوش مناسب، تاب و سرسره، ماشین شارژی، نیمکت های متحرک و محوطه ای برای حضور حیوانات خانگی می باشد.

شکل (۱۰) مربوط به چند نقاشی کودکان در پارک زیباشهر می باشد. در این نقاشی ها کودکان انتظارات خود از زمین بازی دلخواه خود را وجود عناصری مانند: زمین های ورزشی گوناگون، محوطه دوچرخه سواری و ماشین شارژی (البته با دوچرخه و ماشین) و وسایلی اعم از الاکلنگ، تاب و سرسره بیان نموده اند.

بررسی و تحلیل نقاشی های ترسیم شده در فضاهای مورد مطالعه نشان می دهد که توجه به نوع وسایل و مبلمان بازی، رنگ، بازی های گروهی، جریان آب در محیط بازی، وجود عناصر تخیلی و بالا بردن تنوع و طیفی از خدمات و فعالیت های در حیطه

شهروندان کوچک مقیاس جامعه به عنوان فاکتورهای اصلی در طراحی اینگونه فضاها جهت تعامل آنان با یکدیگر و تصمیم سازی های محیطی است.

لذا با توجه به موارد گفته شده و با بررسی نقاشی های ترسیم شده توسط کودکان محدوده مورد پژوهش، فرضیه H_0 که عدم وجود رابطه معنادار بین شناخت نیازها و انتظارات کودکان در ارتقاء کیفیت زمین بازی کودکان رد و فرضیه H_1 که وجود رابطه معنادار بین شناخت نیازها و انتظارات برای ارتقاء کیفیت زمین بازی مورد تأیید قرار می گیرد. یعنی می توان با شناخت و درک نیازها و انتظارات کودکان، کیفیت زمین بازی کودکان را ارتقاء بخشید.

۱۰- انتظارات کودکان

با توجه به اینکه از کودکان خواسته شده بود مکانهای بازی مورد علاقه خود را نقاشی کنند، ملاحظه گردید که بیشتر کودکان بدلیل عدم وجود ذهنیت قبلی و هوش خلاق از فضای خاص و وسایل بازی مدرن، خواستار وجود حداقل امکانات سنتی از قبیل: تاب و سرسره، الاکلنگ را دارند. دغدغه کودکان همانطور که در نقاشی های ترسیمی ملاحظه می گردد مواردی از قبیل: رایگان بودن، بزرگ مقیاس بودن اقلام نامبرده شده و یا طویل و پیچ در پیچ بودن سرسره موجود در فضاهای بازی می باشد. به ندرت ملاحظه گردید کودکانی که قبلا و با حضور در اماکن مشابه در شهرها و مناطق دیگر را دارند لزوم وجود استخر آب و فعالیت ماهیگیری (اغلب دختران) و وجود محوطه شن بازی و زمین جنگ (اغلب پسران) را ترسیم نموده اند.

با توجه به شرایط اقتصادی محله های مورد مطالعه ملاحظه گردید که کودکان ساکن در شهرک هایی از قبیل کوی فرهنگ و اسلام آباد که شرایط اقتصادی و بالطبع آن امکانات فضای بازی پایین تری دارند بسیار کم توقع ولی در مقابل کودکان ساکن در شهرک هایی از قبیل کارمندان و آزادگان و اراضی پایین کوه با خانواده هایی که شرایط اقتصادی مطلوب تری دارند توقعات بیشتری دارند. به عنوان مثال وجود دکه اغذیه فروشی در محلات با شرایط اقتصادی مطلوب جزء دغدغه های اصلی کودکان بوده ولی این عامل در نقاشی های کودکان محدوده پارک اسلام آباد و گلها ملاحظه نمی شود. از دیگر موارد قابل ذکر می توان به درخواست دختران برای تفکیک پسران در استفاده از وسایل بازی اشاره نمود. چنین استنتاج می شود که عدم شناخت توانایی ها و نیازهای مطلوب جنسیتی کودکان باعث درگیری فکری و روانی آنان گردیده تا دختران خواستار تفکیک زمین و وسایل بازی خود از پسران شوند.

۱۱- نتیجه گیری

کودکان عامل پیوند نسلهای گذشته و آینده در هر جامعه محسوب می شوند. با بررسی شهرسازی کشور ما در گذشته چنین برداشت شد که با وجود حیاط ها و باغچه ها بسیاری از فعالیت های کودکان تحت عنوان بازی در داخل این فضاها مرتفع می گردید، ولی امروزه با افزایش تراکم ساختمانی و جمعیتی، کوچک و بی استفاده شدن حیاط ها و از بین رفتن حریمیت، نیازها و فعالیت های آنان نادیده گرفته می شود. همچنین با کاهش تعاملات اجتماعی و سست شدن روابط بین ساکنین محلات عقب نشینی کودکان به داخل حریم خانه ها افزایش یافته است.

در برنامه ریزی شهری امروزی نیز علیرغم توجهات انسانی و اجتماعی و اقتصادی و طبیعی برای شهر، به عوامل ساختار بخش جامعه که یکی از آنها کودکان می باشند، توجه چندانی معطوف نمی گردد. از همین روی شهرها بیشتر برای بزرگسالان ساخته و پرداخته می شود. چنانکه حتی با افزایش وسعت و تعداد پارکها، فضاهای ورزشی و محوطه های باز در شهرسازی امروزی مشاهده می گردد که این فضاها پاسخگوی نیازهای کودکان نبوده و نیاز به ایجاد و بهسازی فضای شهری برای حضور بیشتر آنان در این فضاها را ایجاب میکنند. تحقق این امر نیاز به مطالعه، شناخت و درک و تأمین اجتماعی او در فضای شهری و رعایت حقوق و انتظاراتی دارد که کودک از نظر جسمی و روانی در مراحل رشد خود به آن نیازمند است.

در همین راستا پژوهش حاضر برآن بوده تا با برخورداری از دانش و درک نظری و عملی در حیطه کودکان چگونگی حضور و حرکت آزاد و مستقل کودک را در محیط محله ای مورد بررسی قرار دهد. در نتایج حاصل از مطالعات کودکان نمونه جمعیت مورد مطالعه در پژوهش، در مجموع نتایج قابل قبولی از میزان رضایت خود از کیفیت موجود زمین های بازی نشان نداده اند. فضاهای بازی پیرامون این کودکان شرایط مناسب و کافی جهت برآورده ساختن انتظارات و نیازهای آنان را نداشته و زمینه مساعدی جهت غنای انتظارات و نیازهای آنها را فراهم نمی سازد. نتایج این مطالعات همچنین بیانگر لزوم ایجاد امنیت، بهداشت و شرایط مناسب روانی به منظور ایجاد و توسعه بستر طبیعی رشد جسمی و ذهنی و اجتماعی آنان است.

منابع

۱. ابراهیمی حمیدرضا، سعیدی رضوانی نوید، معانی منجیلی آرزو (۱۳۹۰)؛ "تدوین اصول طراحی فضاهای بازی کودکان با تأکید بر گروه سنی ۵ تا ۱۲ سال : مطالعه موردی رشت". فصلنامه علمی- پژوهشی باغ نظر، شماره نوزدهم، تهران.
۲. بهروزفر، فریبرز (۱۳۸۰)؛ "مبانی طراحی فضاهای باز نواحی مسکونی در تناسب با شرایط جسمی و روانی کودکان". مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، چاپ اول، تهران.
۳. پهلوان زاده لیلا و سهرابی نارسیس (۱۳۸۵)؛ "جایگاه کودک در فضای شهری امروز". ماهنامه فنی و مهندسی راه و ساختمان، جلد چهارم، شماره ۳۷.
۴. شجاعی، محمد صادق (۱۳۸۵)؛ "بازی کودکان در اسلام". انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم، چاپ اول، قم.
۵. شیعه، اسماعیل (۱۳۹۱)؛ "آماده سازی شهر برای کودکان". نشر شهر، سازمان فرهنگی هنری شهرداری تهران، چاپ سوم.
۶. کریمی، طیبه (۱۳۸۶)؛ "گلستان گلپای کم توان ذهنی". پایان نامه کارشناسی ارشد معماری، دانشکده معماری پردیس هنرهای زیبا، دانشگاه تهران.
۷. مرکز آمار ایران (۱۳۷۸)؛ سالنامه آماری ایران، تهران.
۸. مرکز پژوهش های شورای اسلامی شهر مشهد (۱۳۸۷)؛ "زمین های بازی جدید کودکان"، نشریه شماره ۱۳۸ / www.rcmc.ir
۹. مهندسین مشاور معمار و شهرساز آرمانشهر (۱۳۸۸)؛ "طرح تفصیلی شهر زنجان". سازمان مسکن و شهرسازی استان زنجان.
10. (2001). Fourth edition, Houghton mifflin company. Boston. new york..
11. eckwith, J.(2010). *Why our playgrounds are boring to today's wired child?* Available form.
12. Lauren,L.(2007).. Available form: www.playday.org.uk/PDF/street-play-literature-review.pdf
13. www.r-azar.com